



ONDINE

KAIJA
SAARIAHO

CHAMBER WORKS FOR STRINGS
VOL. 1

META4

The many worlds of Kaija Saariaho's music for strings

The output of Kaija Saariaho (b. 1952) seems to proliferate like an organic growth. Its trunk is formed by the operas *L'amour de loin* (Salzburg 2000), *Adriana Mater* (Paris 2006) and *Émilie* (Lyon 2010), the oratorio *La Passion de Simone* (2006) and a number of large-scale orchestral works. But equally important to the whole – the foliage, as it were – are the works written for smaller ensembles and often with a more restricted structure. For all that she has written works for many different combinations of instruments, on many different scales and using many different techniques, her output has an exceptionally strong feel of overall unity.

Rich tonal colour is one of the most obvious and most readily recognisable overarching characteristics of Saariaho's music. In large-scale works, it appears as broad, fresco-like surfaces; in chamber ensembles with sometimes only a handful of musicians, the colour element changes its nature but never disappears. The perspective shifts to a more intimate, sometimes microscopic scale, a fine sifting of instrumental nuances and details that reinforces the presence of the private subject.

The selection on this disc is a broad cross-section of Saariaho's writing for strings and her various approaches to this group of instruments. There are works here from her early career in the 1980s up to recent additions to her catalogue in the 2010s. The range of ensembles is also considerable, including solo works (*Spins and Spells*, *Nocturne*), works for a string instrument and piano (*Tocar*, *Calices*) or electronics (*Vent nocturne*), and a classical string quartet modified by electronics (*Nymphéa*).

Saariaho's string writing is rich in playing techniques. Characteristic and striking features include shifting from *sul tasto* (the bow over the fingerboard, far from the bridge) to *sul ponticello* (very close to the bridge) and sometimes playing on or behind the bridge. Saariaho frequently uses harmonics, by themselves or in combination with ordinary tones in trills, tremolos or arpeggios. She is also meticulous about specifying levels of vibrato and sometimes specifies excess bow pressure to break the sound into creaking noise. Her melodies are spiced with glissandi and microintervals.

The violin and piano duo **Tocar** (2010) was commissioned as a compulsory piece for the intermediate round in the International Jean Sibelius Violin Competition. The work was commended at the competition for allowing space for performers to give their own interpretation, showcasing their

artistic personalities excellently. One of Saariaho's first ideas in writing *Tocar* was to consider how two instruments played with such different techniques could touch each other (the word *tocar* is Spanish for 'to touch' or 'to play [an instrument]'). The composer describes the two instruments in this piece as moving independently but keeping an eye on each other. The magnetism between them grows progressively, with the piano part becoming more lively and finally drawing the violin into a close encounter.

Tocar opens tentatively and with restraint. Gradually the melodies begin to expand, the texture grows more intense, and at the culmination it bursts into a flurry of rapid notes that subsides into the fragile meditation concluding the work. Saariaho's wide palette of string techniques colours the violin part; the brief glissandi resemble sighs.

Vent nocturne (2006) brings together a viola and electronics. The idea for combining the two and exploring their relationship came to Saariaho after reading a bilingual edition of the poetry of Georg Trakli, the German and French versions being printed side by side. Saariaho says the viola reminds her of breathing, and breathing and wind sounds constitute a central element in the electronics part, which creates a sonic background against which the viola undulates smoothly.

The work is in two movements. The opening movement, 'Sombres miroirs', is based on the symmetrical concept suggested by the title. In the concluding movement, 'Soupirs de l'obscur', the title refers to the sigh-like glissandi that round out the phrases. The work is dominated by a compelling, often mysterious and meditative mood out of which more forceful moments arise, such as the passionate figures of the first movement and the intense melodies of the second. The sounds of wind and breathing in the electronic background lend a sense of timelessness to the whole.

Calices (2009) for violin and piano was commissioned by the Fundación Albéniz for the Escuela Superior de Música Reina Sofía in Madrid. It is a smaller-scale and newly shaped reinterpretation of material from the violin concerto *Graal Théâtre*, which Saariaho wrote 15 years earlier.

Calices is in three movements and bears more than a passing resemblance to a sonata (even if Saariaho never uses classical titles such as 'sonata'). The opening movement is the edgiest and most severe of the three, escalating to fiery intensity. The violin has a lot of repeated figures and is also called on to produce creaking with excess pressure on the bow.

The middle movement is the 'slow movement' of the piece. It opens with fragile gestures in a stagnant and meditative mood, spiced with a few notes breaking up into noise and the odd exclamation. The piano part ranges from notes played inside the piano to cloud formations of scale passages.

The third movement erupts in sharper and more dynamic gestures; the most common performance instruction in the first half of the movement is *agitato*. Towards the end, however, the music eventually subsides into a scintillating minimalist texture weaving both instruments together.

Spins and Spells (1997) for solo cello was, like *Tocar*, written as a compulsory competition piece, in this case for the Rostropovich Cello Competition in Paris. One of its curiosities is the use of *scordatura* or unconventional tuning: two of the strings are tuned down, so instead of the standard C–G–D–A tuning we have Bb–G–C#–A. Saariaho uses this tuning to create new sonorities and unusual harmonics.

The title describes the two gestures of which the piece essentially consists: spiralling 'spins' and arrested 'spells' focusing on tonal colour and texture. The piece opens with fragile harmonics and progresses into a continuum of dynamic figures on the one hand and static tonal-colour moments on the other. A traditional melodic gesture emerges twice from the texture, a memento of the history of the instrument.

News of the death of Witold Lutosławski on 7 February 1994 took the musical world by surprise. Cellist Anssi Karttunen, who at the time was artistic director of the Avanti! Chamber Orchestra in Finland, decided to organise a concert in memory of the Polish maestro in Helsinki only about one week later, on 16 February. New pieces written for the occasion at a few days' notice by Magnus Lindberg and Kaija Saariaho were premiered at the concert. Saariaho's contribution was the solo violin piece **Nocturne**.

When Saariaho received Karttunen's request to write a piece, she was working on the violin concerto *Graal théâtre* for Gidon Kremer. She drew on early sketches for the concerto and applied them on a completely different scale, producing what can be described as one of her 'minor great works'. For all that it is unassuming and brittle, *Nocturne* is an extremely compelling piece of music, not least because of its memorial nature. Its subtlety forces the listener to readjust to an intimate level of perception where even the slightest of gestures acquires great significance.

Nymphéa (1987), written for the Kronos Quartet to a commission from the Lincoln Center in New York, is one of the cornerstones of Saariaho's output and one of the principal works of her early period. It is a rich, colourful and resplendent compendium of the key features of her string writing. Compared with the other works on this disc, it is broader in sound thanks to its ensemble of four instruments and electronic sound processing. The latter extends the scope of expression far beyond that of a traditional string quartet and even somehow redefines the string quartet as an ensemble.

Nymphéa is a fine example of how Saariaho manages to combine new technology and poetic fantasy into a seamless whole. One of the starting points for the piece was a computer analysis of the tone of a cello, which Saariaho used as the basis for the harmonies in the work. She has also used computer-calculated processes for rhythmic and melodic transformations. The sub-title, *Jardin secret III*, refers to the computer software used by Saariaho and links *Nymphéa* to two of its predecessors: *Jardin secret I* (1985), a pure tape work; and *Jardin secret II* (1986) for harpsichord and tape.

The title of the work alludes to water lilies. The composer was thinking above all about the late paintings of Impressionist master Claude Monet. However, the music is not about illustrating Monet's water lilies but about conjuring up thoughts about the symmetry of their structure and contrasts in lily ponds. Saariaho said: "The image of the symmetrical structure of the water lily that bends as it floats on the waves is transformed. It is about interpretations from different dimensions of the same image: the one-dimensional surface with its colours and shapes; the materials, states and dimensions that may be sensed; the white water lily is nourished by the mud under the water."

Nymphéa creates its own unique sound universe where the gamut of sounds is expanded with microintervals. The palette of nuances is bewilderingly broad, ranging from hesitant fragility and glasslike sounds to harsh fields of noise and outbursts of power (*con ultima forza* or *con violenza*). The inner world of the piece is in a continuous state of metamorphosis and passes through a great many moods. Towards the middle of the work, the human voice is introduced as an element, the musicians whispering individual sounds into microphones. This effect recurs towards the end and coalesces into actual words, the English translation of a poem by Russian poet Arseni Tarkovsky, introducing thoughts of a lost summer and longing – not as a programmatic element but as a poetic enhancement.

Kimmo Korhonen

Translation: Jaakko Mäntyjärvi

Meta4, formed in 2001, is one of the internationally most successful Finnish string quartets. In 2004 it won the first prize in the International Shostakovich Quartet Competition in Moscow, and was also awarded a special prize for best Shostakovich interpretation. The quartet enjoyed continued success in 2007, when it won the first prize in the International Joseph Haydn Chamber Music Competition in Vienna. Later that year the Finnish Minister of Culture awarded Meta4 with the annual Finland Prize in recognition of an international breakthrough. Meta4 was selected as a BBC New Generation Artist for 2008–2010.

Meta4 performs regularly in key music capitals and concert halls around the world, for example in Vienna (Wiener Konzerthaus), London (Wigmore Hall and King's Place), Madrid (Auditorio Nacional), Paris (Cité de la Musique), Stockholm (Stockholms Konserthus) and Shanghai. Furthermore, Meta4 served as the Artistic Director of Oulunsalo Music Festival between 2008 and 2011 and is a quartet-in-residence at the Kuhmo Chamber Music Festival since 2008.

The quartet has studied in the European Chamber Music Academy (ECMA) under Hatto Beyerle and Johannes Meissl. They have previously released two recordings on Hänssler Classics: Haydn's String Quartets op. 55 1–3 (2009), which was awarded with the esteemed Echo Klassik Award 2010, and Shostakovich's String Quartets 3, 4 & 7 (2012), which received the Record of the Year 2012 award by the Finnish Broadcasting Company YLE as well as was awarded with the Emma prize (the Finnish Grammy) in the category of the Classical Album of the Year.

The members of Meta4 play distinguished instruments, which include a Stradivarius, kindly on loan from the Pohjola Bank Art Foundation, as well as an Antonio & Hieronymus Amati violin from 1618 and a cello made by Lorenzo Storioni in Cremona in 1780.

www.meta4.fi

Pianist **Anna Laakso** (b. 1979) is a versatile musician earning merits particularly in chamber music and lied circles.

Anna Laakso works closely with numerous musicians and composers both at home and abroad. She works also actively with conductor John Storgårds and Lapland Chamber Orchestra as pianist in varying roles. She has performed at several Finnish festivals, many European countries and China. Her passion is to play chamber music and fulfil projects with the aim of uniting music and other art forms. She is keen to work closely with composers and has recorded and given premiers of many works.

Anna Laakso has studied in Sibelius-Academy with Tuija Hakkila, Heini Kärkkäinen, Carlos Juris, Ralf Gothóni, Paavo Pohjola and Ilmo Ranta. She gave her diploma recital in the spring 2004 gaining her masters 2008.

Anna Laakso is the founder and artistic director of the chamber music festival “Valoa Kamariin” in Rovaniemi.

Les univers multiples de la musique pour cordes de Kaija Saariaho

L'œuvre de Kaija Saariaho (née en 1952) semble se développer comme un organisme végétal. Elle a pour tronc robuste les formes pour grands ensemble que sont ses opéras *L'Amour de loin* (Salzbourg, 2000), *Adriana Mater* (Paris, 2006) et *Émilie* (Lyon, 2010), son oratorio *La Passion de Simone* (2006), ainsi que ses nombreuses œuvres orchestrales. Participent aussi pleinement de cette totalité, dans ce que l'on peut appeler un embranchement à part entière, les multiples œuvres écrites pour des effectifs plus réduits, souvent plus denses dans leur forme. Malgré les différences d'instrumentarium, d'échelle et de sources d'inspiration, le sentiment d'une profonde unité au sein du catalogue de Saariaho est exceptionnellement fort.

L'un des traits les plus apparents et caractéristiques de ce catalogue est son univers timbrique foisonnant. Dans les œuvres pour grand ensemble, il se manifeste généralement sous la forme de nappes sonores qui se déploient comme des grands tableaux. Quand l'instrumentarium se réduit à un effectif de chambre, voire à un instrument unique, le caractère de l'élément timbrique change, mais ne perd rien de son importance ; on entre en effet dans une perspective d'écoute plus intime, qui nous projette dans un niveau quasi microscopique, celui de la perception des différentes sonorités de chaque instrument et du raffinement extrême des détails, où le sentiment d'un sujet unique se renforce paradoxalement.

Le choix d'œuvres de ce disque offre une bonne vue en coupe de l'écriture pour cordes de Saariaho, et de sa vision des possibilités de chaque instrument de cette famille. Il comprend des œuvres de différentes phases de sa carrière, de sa première période dans les années 80 à ses créations les plus récentes des années 2010, ainsi que différents effectifs : des œuvres pour instrument solo (*Spins and Spells*, *Nocturne*), pour cordes et piano (*Tocar*, *Calices*) ou électroniques (*Vent nocturne*), ainsi qu'un quatuor à cordes classique augmenté d'électroniques (*Nymphéa*).

L'écriture pour cordes de Saariaho est caractérisée par une palette variée de techniques de jeu. Parmi les éléments signature, sources d'effets sonores particuliers, on compte par exemple le glissement du jeu *sul tasto* (l'archet placé au niveau de la touche, loin du chevalet) au *sul ponticello* (l'archet placé très près du chevalet), et parfois aussi des sons produits sur le chevalet ou en dessous. Saariaho utilise aussi souvent certains harmoniques, notamment des trilles, trémolos et arpèges où les sons normaux et les harmoniques varient et alternent dans un rythme resserré. D'autres effets

signature sont le dosage précis du vibrato, l'augmentation de la pression de l'archet qui brise les notes justes en bruits, ainsi que les *glissandi* et micro-intervalles qui enrichissent la ligne mélodique.

Le duo pour violon et piano **Tocar** (2010) est né de la commande du concours international de violon Jean Sibelius d'une pièce obligatoire pour son second tour. L'œuvre fut appréciée dans le cadre du concours notamment pour son ouverture à des interprétations différentes, permettant ainsi aux concurrents de mettre en avant leur personnalité artistique. L'une des premières pensées de Saariaho dans le travail de composition de *Tocar* avait été de se demander comment deux instruments aussi différents par leurs techniques de jeu que le violon et le piano pourraient se rencontrer, se toucher (en espagnol, le mot *tocar* signifie « toucher », mais aussi « jouer d'un instrument »). D'après le compositeur, les deux instruments évoluent séparément tout au long de l'œuvre, mais ne se perdent jamais mutuellement de vue. Le magnétisme grandit entre eux, la partie de piano devient plus dynamique, et finit par entraîner le violon vers leur rencontre.

Tocar débute en retenue, comme à tâtons. La ligne mélodique commence peu à peu à prendre des formes plus amples, la tension augmente et éclate au point culminant en motifs vifs, pour retomber dans les atmosphères méditatives et fragiles de la dernière partie. Les techniques variées affectionnées par Saariaho colorent le jeu du violon, et les *glissandi* rapides prennent souvent l'apparence de soupirs expressifs.

Vent nocturne (2006) réunit l'alto et les électrons. L'idée d'associer ces deux éléments et de réfléchir à leur relation est venue à Saariaho en lisant un recueil bilingue de la poésie de Georg Trakl, qui juxtaposait les versions allemande et française. L'alto évoque à Saariaho la respiration, qui devient, avec le vent, l'élément central de la partie électronique. La plupart du temps, la bande pose un paysage sonore, dans lequel l'alto doucement se meut et trace ses motifs.

L'œuvre comprend deux parties. La première, « Sombres miroirs », a pour point de départ l'idée de symétrie spéculaire à laquelle renvoie le titre. Le titre de la seconde partie, « Soupirs de l'obscur », évoque quant à lui la manière dont les *glissandi* aux allures de soupirs arrondissent les phrases. L'œuvre est dominée par une atmosphère captivante, souvent mystérieuse et méditative, d'où la musique se détache par moments en intonations plus fortes, par exemple en motifs fébriles dans la première partie, et en mélodies intenses dans la seconde. Les bruits de vent et de respiration de la bande suscitent un certain sentiment d'intemporalité.

Calices (2009), pour violon et piano, est né de la commande de la Fundación Albéniz pour l'Escuela Superior de Música Reina Sofia de Madrid. L'origine de son matériau musical était le concerto pour violon *Graal Théâtre*, composé quinze ans plus tôt, dont certaines idées réapparaissent ici à une plus petite échelle et sous de nouvelles formes.

Calices possède trois parties et de fait, l'œuvre n'est pas sans rappeler, dans sa structure et ses dimensions, la forme sonate (même si Saariaho n'emploie jamais de tels intitulés à connotation classique). La première partie est la plus brute et la plus anguleuse, avec des sommets d'intensité incandescente dans son expression. Le violon tantôt tisse des motifs répétés fébrilement, tantôt produit des bruits déchirants obtenus par une pression augmentée de l'archet.

La deuxième partie s'ouvre sur des gestes fragiles, et elle constitue le « mouvement lent » de la pièce. L'atmosphère est statique et méditative, quoique animée par quelques sons qui se brisent en bruits et quelques exclamations qui haussent un peu le ton. La partie de piano va des sons produits par la manipulation de l'intérieur de l'instrument aux gammes rapides qui suggèrent des textures nébuleuses.

La troisième partie éclate de nouveau en gestes plus aigus et dynamiques : au début de cette partie, l'indication de nuance la plus fréquente est *agitato*. La musique s'égale cependant petit à petit vers la fin de la pièce, où se développe la broderie sonore des motifs réguliers du piano et du violon, doucement étincelante.

Spins and Spells (1997), pour violoncelle solo, a comme *Tocar* été composé comme pièce de concours, en l'occurrence comme œuvre obligatoire pour le sixième concours de violoncelle Rostropovitch à Paris. L'une des caractéristiques de la pièce est l'utilisation de la *scordatura*, c'est-à-dire d'un accord inhabituel de l'instrument : l'accord en quinte usuel *do-sol-ré-la* est diminué sur deux cordes, et devient *si-sol-do#-la*. Saariaho a notamment cherché, par le moyen de la *scordatura*, à obtenir de nouvelles impressions sonores, et à renouveler son utilisation de ses harmoniques préférés.

Le titre de l'œuvre fait référence aux deux gestes qui y sont étudiés : les « tournoisements de toupie » des motifs musicaux (*spins* ou *spinning tops*) ainsi que les intemporels « enchantements » (*spells*) qui émanent des recherches timbriques et texturales. L'œuvre s'ouvre sur un frêle tissage d'harmoniques et s'organise en un continuum changeant de variations motiviques et d'instantanés timbriques, dont surgit par deux fois un geste mélodique de nature plus traditionnelle que le reste du matériau, comme une réminiscence de l'histoire antérieure du violoncelle.

La triste annonce de la mort de Witold Lutoslawski le 7 février 1994 surprit l'ensemble du monde de la musique. Le violoncelliste Anssi Karttunen, alors directeur artistique de l'orchestre de chambre finlandais Avanti!, décida d'organiser un concert en mémoire du compositeur polonais – celui-ci pris place à Helsinki un peu plus d'une semaine plus tard, le 16 février. On y entendit deux créations de Magnus Lindberg et de Kaija Saariaho, composées pour l'occasion en seulement quelques jours. Celle de Saariaho était la pièce pour violon solo **Nocturne**.

Au moment où elle reçut la commande de Karttunen, Saariaho était en train d'esquisser le concerto pour violon qu'elle écrivait pour Gidon Kremer, *Graal théâtre*, et elle en utilisa dans *Nocturne* certaines des premières idées, adaptées cependant à un format tout à fait différent. *Nocturne* appartient à la catégorie des « petites grandes œuvres » de Saariaho. Il s'agit, dans toute sa minimale fragilité, d'une musique touchante, qui trouve son caractère particulier dans sa nature de pièce-hommage. Ses gestes tout en retenue forcent l'auditeur à porter son écoute à un niveau encore plus ultra-sensible que d'ordinaire, où le plus petit détail est signifiant.

Commande du Lincoln Center de New-York pour le Kronos Quartet, **Nymphéa** (1987) est une des pierres angulaires de la musique pour cordes de Saariaho, et une œuvre maîtresse de sa première période. Il présente, avec une palette riche et chamarrée, les principaux traits de son écriture pour cordes. En comparaison avec les autres pièces de ce disque, l'expérience musicale de l'auditeur est amplifiée par l'effectif plus grand de quatre instrumentistes ainsi que par le traitement électronique, grâce auquel la gamme sonore s'étend bien au-delà des possibilités du quatuor traditionnel, et va jusqu'à redéfinir les limites du quatuor à cordes comme ensemble.

Nymphéa est un bon exemple de cette fusion harmonieuse des nouvelles technologies et de l'imagination poétique si fréquente dans la musique de Saariaho. L'un des points de départ du travail compositionnel était l'analyse informatique du son du violoncelle, utilisée par Saariaho pour définir l'univers harmonique de son œuvre. Elle a par ailleurs employé des processus calculés informatiquement pour en structurer les modulations rythmiques et mélodiques. Le sous-titre de la pièce, *Jardin secret III*, renvoie au programme informatique utilisé par Saariaho, et rattache *Nymphéa* à deux œuvres antérieures : *Jardin secret I*, pour bande (1985), et *Jardin secret II*, pour clavecin et bande (1986).

Le titre de l'œuvre fait allusion aux nénuphars et surtout, pour la compositrice, aux peintures de la dernière période du maître impressionniste Claude Monet. Mais il ne s'agit pas tant d'une illustration musicale des *Nymphéas* de Monet que d'une référence à la symétrie de leur composition, et aux oppositions qui structurent les étangs à nénuphars. Pour le dire avec les mots de Saariaho elle-même : « Image de la structure symétrique du nénuphar qui s'ouvre, se transforme, bercé par les mouvements de l'eau. Multiples interprétations de cette même image : d'un côté, la surface unidimensionnelle, avec ses couleurs et ses formes, de l'autre, les différents matériaux, états et dimensions – le nénuphar blanc se nourrit de la boue subaquatique. »

Nymphéa génère son propre univers sonore unique, dont la palette de sonorités est élargie par les micro-intervalles. La gamme des nuances employées est incroyablement large et court de la fragilité suggestive de sonorités à la clarté cristalline aux bruits aigus et aux explosions déchirantes (on trouve parmi les indications de la partition *con ultima forza* et *con violenza*). L'univers de la pièce est en perpétuelle métamorphose et traverse les émotions les plus contrastées. Au milieu de l'œuvre, un nouvel élément, la voix humaine, vient s'ajouter aux autres, quand les musiciens murmurent des cellules syllabiques dans des microphones. La voix humaine revient à la fin et s'organise en paroles structurées, à savoir la traduction anglaise d'un poème russe d'Arseni Tarkovski, qui évoque la fin de l'été et des sentiments nostalgiques, non pas à la manière d'un « programme » de la pièce mais sous la forme d'un élément poétique qui s'y ajoute.

Kimmo Korhonen
Traduction: Aleksis Barrière





Kaija Saariaho and Meta4

Fondé en 2001, **Meta4** fait partie des quatuors à cordes finlandais au succès international. En 2004, il a remporté le premier prix du Concours international de quatuor à cordes Chostakovitch à Moscou, et a en outre reçu un prix spécial pour la meilleure interprétation de la musique de Chostakovitch. En 2007, le quatuor a remporté le premier prix du Concours de musique de chambre Joseph Haydn à Vienne. La même année, le Ministre de la culture finlandais lui a décerné le prix Suomi, en témoignage de sa carrière internationale. Meta4 a également été nommé « New Generation Artist » par la BBC pour les années 2008-2010.

Meta4 joue régulièrement dans les grandes capitales musicales et salles de concerts partout dans le monde, notamment à Vienne (Wiener Konzerthaus), Londres (Wigmore Hall et King's Place), Madrid (Auditorio Nacional), Paris (Cité de la musique), Stockholm (Stockholms Konserthus) et Shanghai. En Finlande, Meta4 a collectivement été directeur artistique du Festival de musique d'Oulunsalo entre 2008 et 2011, et quatuor en résidence du Festival de musique de chambre de Kuhmo depuis 2008.

Le quatuor a étudié à l'European Chamber Music Academy (ECMA) sous la direction de Hatto Beyerle et de Johannes Meissl. Il a sorti deux disques chez Hänssler Classics : les quatuors à cordes op. 55 1-3 de Haydn (2009), qui ont reçu l'Echo Klassik Award en 2010, et les quatuors à cordes 3, 4 & 7 de Chostakovitch (2012), récompensés par le prix du « Disque de l'année » par la radio finlandaise YLE, ainsi que le prix « Emma » (équivalent finlandais des Grammy) dans la catégorie Album classique de l'année.

Les membres de Meta4 jouent sur des instruments prestigieux, notamment un Stradivarius, gracieusement prêté par la fondation pour l'art de la banque Pohjola, ainsi qu'un violon Antonio & Hieronymus Amati de 1618 et un violoncelle Lorenzo Storioni (Crémone, 1780).

www.meta4.fi

Anna Laakso (née en 1979) est une musicienne aux multiples facettes, qui s'est distinguée en particulier dans les domaines de la musique de chambre et du lied, tout en développant les activités les plus improbables dans d'autres disciplines artistiques.

Elle collabore avec de nombreux musiciens aussi bien en Finlande qu'à l'étranger, et a travaillé avec plusieurs compositeurs, dont elle a créé et enregistré les œuvres. Laakso s'est produite dans de nombreux festivals en Finlande, en Europe et en Chine. Depuis 2004, Laakso a travaillé sur de nombreux projets, solistes, orchestraux et chambristes, en étroite collaboration avec l'Orchestre de chambre de Laponie dirigé par John Storgårds.

Anna Laakso a obtenu son master de musique à l'Académie Sibelius, avec pour professeurs Tuija Hakkila, Carlos Juris et Heini Kärkkäinen. Elle s'est spécialisée dans la musique de chambre et le lied auprès de Paavo Pohjola, Ralf Gothóni, Ilmo Ranta et Ilan Gronich.

Laakso est directrice artistique du Festival Valoa Kamariin, basé à Rovaniemi.

Kaija Saariahon jousisoitinmusiikin monet maailmat

Kaija Saariahon (s. 1952) tuotanto tuntuu versoavan lähes orgaanisen kasvuston tavoin. Sen jyrkevänä runkona on oopperoiden *L'amour de loin* (Salzburg 2000), *Adriana Mater* (Pariisi 2006) ja *Émilie* (Lyon 2010), oratorion *La Passion de Simone* (2006) sekä monien orkesteriteosten kaltaisia suuren esittäjästön laajamuotoisia hahmotuksia. Yhtä olennaisena kokonaisuuden osana, kenties sen eräänlaisena lehvästönä, ovat kuitenkin monet pienemmän kokoonpanon ja usein myös suppeamman muodon teokset. Erilaisten esittäjistöjen, mittakaavojen ja sävellyksellisten lähtökohtien vaihtelusta huolimatta ykseyden tuntu on Saariahon tuotannossa poikkeuksellisen vahva.

Ilmeisimpiin ja tunnusomaisimpiin Saariahon tuotantoa läpäiseviin piirteisiin kuuluu rikas sointivärimaailma. Suuren kokoonpanon teoksissa se tulee usein esiin maalauksellisen laveina sointipintoina. Kun esittäjästön koko vaihtuu muutaman soittajan kamariyhtyeeseen tai jopa yksittäiseen soittimeen, värielementin olemus muuttuu mutta ei kadota merkitystään; siirryttään intiimimpään, jopa mikroskooppisen lähelle vievään kuunteluperspektiiviin, erillisten soittimien ja detaljien hienonhienoihin sävyerotteluihin, jolloin myös tuntu yksityisen subjektin läsnäolosta vahvistuu.

Tämän levyn teosvalikoima luo laajan läpileikkauksen Saariahon jousisoitintyyliin ja eri jousisoittimien mahdollisuuksiin hänen näkemänään. Mukana on teoksia eri vaiheista hänen uraansa aina 1980-luvun varhaiskaudelta 2010-luvun uusimpaan tuotantoon ja myös vaihtelevasti erilaisia kokoonpanoja: sooloteoksia (*Spins and Spells*, *Nocturne*), teoksia joissa jousisoittimen seurana on piano (*Tocar*, *Calices*) tai elektroniikkaa (*Vent nocturne*) sekä klassinen jousikvartetti elektronisesti muokattuna (*Nymphéa*).

Saariahon jousisoitintyyliä leimaa soittotapojen monisävyinen kirjo. Tunnusomaisiin ja erityisiä sointitehoja luoviin elementteihin kuuluu esimerkiksi vaihtelu sul tastosta (eli jousen vetäminen otelaudan päällä, kaukana tallasta) sul ponticelloon (eli jousen vetäminen hyvin lähellä tallaa), ja välillä mukana on myös tallan päältä tai takaa soitettuja ääniä. Erilaisia huiluääniä Saariaho käyttää usein, ja näihin kuuluvat myös sellaiset trillit, tremolat ja arpeggiot, joissa normaalit äänet ja huiluäänät vaihtelevat tai vuorottelevat tiheässä tahdissa. Edelleen tunnusomaisia tehoja ovat esimerkiksi vibraton tarkka säätely, jousipaineen lisääminen, jolloin tarkat sävelet murtuvat hälyiksi, sekä melodiikkaa rikastavat glissandot ja mikrintervallit.

Viulu-piano-duo **Tocar** (2010) syntyi kansainvälisten Sibelius-viulukilpailujen tilauksesta välierän pakolliseksi tehtäväksi. Teosta kiitettiin kilpailujen yhteydessä mm. siitä, että se tarjosi mahdollisuuden eriluonteisille tulkintoille ja toi näin esittäjien taiteilijapersoonan hyvin esiin. Yksi Saariahon ensimmäisistä ajatuksista Tocarin sävellystyössä oli se, kuinka kaksi soittotekniikaltaan niinkin erilaista soitinta kuin viulu ja piano voisivat koskettaa toisiaan ("tocar" on espanjaa ja tarkoittaa "koskettamista" tai "soittamista"). Säveltäjän mukaan soittimet liikkuvat teoksessa itsenäisesti mutta pitävät toisiaan silmällä. Magnetismi niiden välillä kasvaa, piano-osuus tulee liikkuvammaksi ja vetää lopulta viulun mukaansa kohti yhteistä kohtaamista.

Tocar alkaa pidättyväisesti, kuin tunnustelevasti. Melodiikka alkaa vähitellen saada laajalinjaisempia muotoja, ote tiivistyy ja purkautuu huipentavassa käänteessä nopeisiin kuvioihin ja tasaantuu päätöksen mietiskeleviin, hauraisiin tunnelmiin. Saariahon suosimat monipuoliset jousitekniikat värittävät viulusointia, ja suppeat glissandot saavat usein huokauksenkaltaisen ilmeen.

Vent nocturne (*Yötuuhi*) (2006) tuo yhteen alttoviulun ja elektroniikan. Idean näiden kahden elementin yhdistämiseen ja niiden suhteen pohtimiseen Saariaho sai luettuaan kerran Georg Traklin runojen kaksikielistä editiota, jossa saksan- ja ranskan-kieliset versiot kulkivat rinnakkain. Alttoviulu tuo Saariahon mukaan hänelle mieleen hengityksen, mikä yhdessä tuulen kanssa on elektronisen osuuden keskeinen elementti. Usein nauhaosuus muodostaa soinnillisen maiseman, jossa alttoviulu hiljakseen liikkuu ja kuvioi.

Teoksessa on kaksi osaa. Avausosassa *Sombres miroirs* (Tummat peilit) lähtökohtana on ollut otsikon peili-ajatuksen vihjaama symmetrinen ajattelu. Toisessa osassa otsikko *Soupirs de l'obscur* (Hämärän hengityksiä) taas viittaa niihin tapoihin, joilla huokauksenkaltaiset glissandot pyörivät fraaseja. Teosta hallitsee vangitseva, usein salaperäinen ja mietiskelevä tunnelma, josta musiikki muutaman kerran kasvaa voimakkaampiin äänenpainoihin, esimerkiksi ensiosassa kiihkeiksi kuvioiksi ja toisessa osassa intensiivisiksi melodioiksi. Nauhaosuuden tuuli- ja hengityssoinnit tuovat mukaan omaa ajattomuuden tuntuaan.

Viululle ja pianolle sävelletty **Calices** (2009) on syntynyt Fundación Albénizin tilauksesta Madridin Escuela Superior de Música Reina Sofíaa varten. Se materiaalin lähtökohtana on ollut viisitoista vuotta varhaisempi viulukonsertto *Graal Théâtre*, jonka ajatuksia tulee tässä esiin pienemmässä mittakaavassa ja uudessa muodossa.

Calices on kolmiosainen, jopa etäisesti sonaattia muistuttava ja sellaisen laajuinen kokonaisuus (vaikka Saariaho ei ”sonaatin” kaltaisia klassisesti virittyneitä teosotsikoita käytäkään). Avausosa on osista teräväsärmäisin ja jyrkkäpiirtein, usein ilmaisultaan liekehtivän intensiivinen. Viululla on paikoin kiihkeästi toistuvaa kuviointia, paikoin taas raastavia, voimakkaalla jousipaineella tuotettuja hälysointejä.

Keskiosa alkaa haurailla eleillä, ja se muodostaa kokonaisuuden ”hitaan osan”. Tunnelma on pysähtynyt ja mietiskelevä, kuitenkin muutaman hälyksi murtuvan äänen ja ääntään korottavan huudahduksen elävöittämä. Pianon osuus ulottuu pianon sisältä näppäiltävistä äänistä juoksutuspiiliven muodostelmiin.

Kolmas osa purkautuu esiin jälleen terävämmillä ja liikkuvammilla eleillä; osan alkupuolella yleisin esitysmerkintä on ”agitato”. Musiikki kuitenkin tasaantuu vähitellen kohti osan loppua, jossa sytty soimaan pianon ja viulun tasarytmisten kuvioiden minimalistisesti välkehtivä sointikudos.

Sooloselloteos **Spins and Spells** (1997) on *Tocarín* tavoin sävelletty kilpailutehtäväksi, pakolliseksi kappaleeksi kuudensia Pariisin Rostropovitš-sellokilpailuja varten. Teoksen yhtenä erityispiirteenä on scordaturan eli tavallisuudesta poikkeavan virityksen käyttö: normaalista kvinttivirityksestä C-G-D-A on laskettu kahta kieltä niin, että viritys on B-G-Cis-A. Scordaturan avulla Saariaho on pyrkinyt mm. uudenlaisiin soinnillisiin vaikutelmiin sekä hyödyntämään uusilla tavoilla suosimiaan huiluaäniä.

Teoksen nimi viittaa kahteen eleeseen, joita teoksessa tutkitaan: kuvioiden hyrrämäisiin ”pyörähdyksiin” (spins tai spinning tops) sekä ajattomiin ”lumoutumisiin” (spells), jotka keskittyvät sointiväriin ja tekstuuriin. Teos alkaa hauraana huiluaänten kuviointina ja jäsenyyt kuvaioisuuden sekä pysähtyneiden sointivärituokioiden vaihtelevaksi jatkumoksi, josta nousee kahdesti esiin muuta tekstuuria perinteisempi melodinen ele, kuin muistuma sellon varhaisemmasta historiasta.

Suru-uutinen Witold Lutosławskin kuolemasta 7. helmikuuta 1994 tuli musiikkimaailmalle suurena yllätyksenä. Suomalainen kamariorkesteri Avanti! päätti järjestää suuren puolalaisen säveltäjän muistoksi konsertin, joka pidettiin Helsingissä reilua viikkoa myöhemmin 16. helmikuuta. Siinä kuultiin kantaesityksinä Magnus Lindbergin ja Kaija Saariahon uudet, varta vasten tilaisuuteen vain muutaman päivän varoitusaajalla säveltämät teokset, Saariaholta sooloviulukappale **Nocturne**.

Kun Avantin sävellyspyyntö tuli, Saariaho oli parhaillaan hahmottelemassa Gidon Kremerille kirjoitettavaa viulukonserttoa *Graal théâtre*, ja *Nocturnessa* hän hyödynsi viulukonserton varhaisia ideoita mutta sovellettuna aivan toiseen mittakaavaan. *Nocturne* kuuluu Saariahon ”pieniin suuriin” teoksiin. Se on kaikessa vähäeleisessä hauraudessaan koskettavaa musiikkia, jolle muistoteoksen luonne antaa oman erityisen ilmeensä. Sen pienet eleet pakottavat kuulijan muuntamaan kuuntelun mittakaavaa entistäkin herkemmlle tasolle, jossa pienistäkin eleistä tulee merkittäviä.

New Yorkin Lincoln Centerin tilauksesta Kronos-kvartetille sävelletty **Nymphéa** (*Lumme*) (1987) on yksi Saariahon kamarimusiikkituotannon kulmakivistä ja yksi hänen varhaiskautensa pääteoksista. Se esittelee rikkaana, monivärisesti säteilevänä kirjona hänen jousisoitintyyliinsä keskeisiä piirteitä. Muihin levyn teoksiin verrattuna vaikutelmaa tehostaa laajempi, neljän soittimen kokoonpano sekä elektroninen äänenmuokkaus, jonka ansiosta sointiasteikko laajenee kauas perinteisen kvartetisoinnin ulkopuolelle ja jopa määrittelee uudelleen jousikvartetin yhtyeenä.

Nymphéa on hyvä esimerkki Saariaholla usein toteutuvasta uuden teknologian ja runollisen fantasian saumattomasta kohtaamisesta. Yhtenä sävellystyön lähtökohtana oli tietokoneella tehty sellon äänen analysointi, jonka tuloksia Saariaho on soveltanut teoksen harmonisen maailman perustana. Lisäksi hän on käyttänyt tietokoneella laskettuja prosesseja rytmisten ja melodisten transformaatioiden lähtökohtana. Teoksen alaotsikko *Jardin secret III* (*Salainen puutarha III*) viittaa Saariahon käyttämään tietokoneohjelmaan ja kytkee *Nymphéan* kahteen sitä edeltäneeseen teokseen; *Jardin secret I* on puhdas nauhateos vuodelta 1985, *Jardin secret II* teos cembalolle ja nauhalle vuodelta 1986.

Teoksen nimi viittaa lumpeisiin ja säveltäjän mielessä ennen muuta impressionismin mestarin Claude Monet’n myöhäiskauden maalauksiin. Kyse ei kuitenkaan ole niinkään Monet’n lumpeiden musiikillisesta kuvailusta kuin niiden rakenteen symmetriaan ja lummelammikoiden tiettyihin vastakohtaisuuksiin liittyvistä ajatuksista. Kuten Saariaho on todennut: ”Kuva lumpeen symmetrisestä rakenteesta, joka aaltojen päällä uidesaan taipuu, transformoituu. Saman kuvan eriulotteiset tulkinnat; toisaalta yksiulotteinen pinta väreineen, muotoineen, toisaalta aistittavat eri materiaalit, olomuodot ja ulottuvuudet; valkoinen lumme saa ravintonsa vedenalaisesta mudasta.”

Nymphéa luo oman, ainutlaatuisen sointiuniversuminsa, jonka sävelvalikoimaa laajennetaan mikrointervallien avulla. Sävyasteikko on huikean laaja ja ulottuu aavistelevasta hauraudesta ja

lasimaisen kirkaista soinneista raastaviin hälykentiin ja repiviin purkauksiin (esitysmerkintöinä mm. "con ultima forza" ja "con violenza"). Teoksen maailma on jatkuvassa metamorfoosissa ja käy läpi mitä erilaisimpien tunnelmien. Teoksen keskivaiheilla mukaan tulee uutena elementtinä ihmisääni, kun soittajat kuiskailevat yksittäisiä äänteitä mikrofoneihin. Teoksen lopussa ihmisääni palaa ja kiinteytyy kokonaiseksi sanoiksi, venäläisen Arseni Tarkovskin runon englanninkieliseksi käännökseksi, joka tuo mukaan kadotetun kesän ja kaipauksen tuntoja, ei sävellyksen ohjelmana vaan runollisena lisäelementtinä.

Kimmo Korhonen

Vuonna 2001 perustettu **Meta4** on yksi Suomen menestyneimpiä jousikvartetteja. Kvartetin kansainvälinen ura käynnistyi Moskovassa vuonna 2004 järjestetyn Dmitri Šostakovitš -kilpailun voitolla sekä erikoispalkinnolla kilpailun parhaasta Šostakovitš-tulkinnasta. Vuonna 2007 Meta4 voitti Wienissä Joseph Haydn -kilpailun ja sai myöhemmin samana vuonna Opetus- ja kulttuuriministeriöltä Suomi-palkinnon tunnustuksena kansainvälisestä menestyksestään. Meta4 toimi myös BBC:n New Generation Artistina vuosina 2008–2010.

Meta4 konsertoi aktiivisesti eri puolilla maailmaa, ja on viime aikoina vierailut muun muassa Wienissä (Wiener Konzerthaus), Lontoossa (Wigmore Hall ja King's Place), Madridissa (Auditorio Nacional), Pariisissa (Cité de la Musique), Tukholmassa (Stockholms Konserthus) sekä Shanghaissa. Kotimaassa kvartetti on toiminut Oulunsalo Soi -musiikkijuhlien taiteellisena johtajana 2008–2011 ja vuodesta 2008 se on ollut Kuhmon Kamarimusiikki -festivaalin residenssikvartettina.

Meta4 on opiskellut Eurooppalaisessa Kamarimusiikkiakatemiassa (ECMA) ja heidän merkittävimpiä opettajiaan ovat olleet Hatto Beyerle ja Johannes Meissl. Kvartetti on julkaissut kaksi albumia Hänssler Classicilta: niistä ensimmäinen, vuonna 2009 julkaistu Haydnin Jousikvartetot op. 55, 1-3, palkittiin Echo Klassik -palkinnolla vuonna 2010 ja toinen, keväällä 2012 julkaistu Šostakovitšin Jousikvartetot 3, 4 ja 7 voitti YLE:n Vuoden levy 2012 -palkinnon sekä Vuoden klassisen albumin Emma-palkinnon.

Kvartetin jäsenillä on käytössään Pohjola Pankin Taidesäätiön omistama Stradivarius-viulu, Antonio & Hieronymus Amati -viulu vuodelta 1618 sekä Lorenzo Storionin vuonna 1780 Cremonassa rakentama sello.

www.meta4.fi

Anna Laakso (s.1979) on monipuolinen muusikko, joka on ansioitunut erityisesti kamarimusiikin ja liedin parissa kaihtamatta ennakkoluulotonta toimintaa taiteen eri kentillä.

Hän tekee yhteistyötä lukuisien muusikoiden kanssa niin Suomessa kuin ulkomailla ja on työskennellyt usean säveltäjän kanssa kantaesittäen ja levyttäen heidän teoksiaan. Laakso on konsertoinut monilla kotimaan festivaaleilla, Euroopan maissa ja Kiinassa. Vuodesta 2004 Laakso on toiminut aktiivisesti yhteistyössä John Storgårdsin johtaman Lapin Kamariorkesterin pianistina moninaisissa rooleissa.

Anna Laakso on valmistunut musiikin maisteriksi Sibelius-Akatemiasta opettajinaan Tuija Hakkila, Carlos Juris ja Heini Kärkkäinen. Kamarimusiikkiin ja lietiin hän on perehtynyt Paavo Pohjolan, Ralf Gothónin, Ilmo Rannan ja Ilan Gronichin johdolla.

Laakso on Rovaniemelle perustetun Valoa Kamariin -festivaalin taiteellinen johtaja.

9 NYMPHÉA

Now Summer is gone
And might never have been.
In the sunshine it's warm,
But there has to be more.

It all came to pass,
All fell into my hands
Like a five-petalled leaf,
But there has to be more.

Nothing evil was lost,
Nothing good was in vain,
All ablaze with clear light
But there has to be more.
Life gathered me up
Safe under it's wing,
My luck always held,
But there has to be more.

Not a leaf was burned up
Not a twig ever snapped
Clean as glass is the day
But there has to be more.

Arseny Tarkovsky
(Translated by Kitty Hunter-Blair)

Publishers: Chester (Calices, Nocturne, Spins and Spells, Tocar, Vent nocturne),
Edition Wilhelm Hansen (Nymphéa)

Recordings: Sellosali, Espoo, 5–6 and 8–9 October 2012

Executive Producer: Reijo Kiilunen

Recording Producer: Meta4

Recording, Mixing and Mastering: Enno Mäemets – Editroom Oy

Piano technician: Matti Kyllönen

© 2013 Ondine Oy, Helsinki

© 2013 Ondine Oy, Helsinki

Booklet Editor: Elke Albrecht

Photo: Stefan Bremer (Kaija Saariaho & Meta4)

Cover: Heijastus by Pasi Lensu

Design: Armand Alcazar

This recording was produced with support from
The Finnish Music Foundation (MES)

KAIJA SAARIAHO (1952)

- | | | |
|---|---|--------------|
| 1 | Tocar for violin and piano (2010)
<i>Minna Pensola, Anna Laakso</i> | 7'11 |
| | Vent nocturne for viola and electronics (2006) | 14'25 |
| 2 | I. Sombres miroirs | 8'10 |
| 3 | II. Soupirs de l'obscur
<i>Atte Kilpeläinen, Marko Myöhänen</i> | 6'15 |
| | Calices for violin and piano (2009) | 15'39 |
| 4 | Calices I | 5'57 |
| 5 | Calices II | 4'32 |
| 6 | Calices III
<i>Antti Tikkanen, Anna Laakso</i> | 5'11 |
| 7 | Spins and Spells for cello solo (1997)
<i>Tomas Djupsjöbacka</i> | 6'50 |
| 8 | Nocturne for violin solo (1994)
<i>Minna Pensola</i> | 5'11 |
| 9 | Nymphéa for string quartet and live electronics (1987) | 21'35 |

META4

Antti Tikkanen, violin
Minna Pensola, violin
Atte Kilpeläinen, viola
Tomas Djupsjöbacka, cello

ANNA LAAKSO, piano
MARKO MYÖHÄNEN, electronics